

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

129:2. 2009

Historieskrivningens frihet hotad

Av Lennart Andersson Palm

I december 2005 lät ett antal kända franska historiker, bland annat Pierre Nora, Jean-Pierre Azema, Elisabeth Badinter, Paul Veyne, Pierre Vidal-Naquet och Michel Winock, publicera följande uttalande:

Med anledning av en allt vanligare politisk inblandning i bedömningen av det förflutnas händelser och juridiska ingripanden mot historiker och tänkare vill vi påminna om följande principer:

Historia är inte en religion. Historikern accepterar ingen dogm, respekterar inga förbud, känner inga tabun. Han eller hon kan väcka anstöt.

Historia är inte moral. Historikerns roll är inte att förhärliga eller fördöma, han eller hon förklarar.

Historieskrivningen är inte slav under det för tillfället aktuella. Historikern försöker inte klämma in historien i samtidens ideologiska scheman och bedömer inte det förflutnas händelser med utgångspunkt från dagens känslor.

Historia är inte minnet. Historikern samlar, med ett vetenskapligt förhållningssätt, människornas minnen, jämför dem med varandra, konfronterar dem med dokumenten, med föremålen, med spåren, och fastställer fakta. Historieskrivningen tar hänsyn till minnet, men låter sig inte förminska av det.

Historieskrivningen är inte ett juridiskt objekt. I en fri stat låter den varken parlamentet eller domstolarna fastställa den historiska sanningen. Statens politik, om än driven av de bästa avsikter, kan inte vara historieskrivningens politik.

Det är i strid mot dessa principer som den ena [franska; ö.a.] lagen efter den andra – däribland lagarna [av den] 13 juli 1990, 29 januari 2001, 21 maj 2001 och 23 februari 2005 – har begränsat historikerns frihet, sagt till denne under hot om rättslig påföljd, vad han eller hon bör söka och vad vederbörande bör finna, förestavat vilka metoder som skall användas och vilka gränser som gäller. Vi kräver att dessa lagar, ovärdiga en demokratisk regim, upphävs.¹

1. "L'appel du 12 décembre 2005", L'association Liberté pour l'Histoire, <<http://www.lph-asso.fr/doc.html/>>, 15/2 2009; min översättning från franska.

De återopade lagarna innebär bland annat kriminalisering av förnekelse av brott mot mänskligheten enligt lagarna från andra världskrigets slut, erkännandet av folkmordet på armenierna 1915, erkännandet av det afrikanska slaveriet som ett brott mot mänskligheten (lagen åtföljdes också av inrättandet av en årlig nationell minnesdag den 10 maj) samt, slutligen, en positiv omskrivning av vissa aspekter av den franska kolonialismen i Indokina och Afrika.

Uppropet väckte stor debatt i Frankrike och ledde till bildandet av organisationen *Liberté pour l'Histoire*.²

Den 28 november 2008 vidgades problematiken genom att EU:s ministerråd tog ett rambeslut för hela unionen.³ Med hänvisning till behovet av att bekämpa rasism och antisemitism infördes bestämmelser som riskerar att pådyvla historikerna nya förbud som är oförenliga med deras yrke. Beslutet innebär bland annat kriminalisering av offentligt förnekande eller förringande av folkmord, brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser. Ministerrådet anger inte några specifika historiska händelser som beslutet skall gälla, utan hänvisar bara till definitionerna av folkmord och krigsförbrytelser i stadgan för internationella brottmålsdomstolen och Nürnbergdomarna från 1945.

Uppropets tillskyndare medger att behovet att bekämpa rasismen visserligen är odiskutabelt och nödvändigt, men att beslutet innebär stora risker för historikerna. Saken diskuterades vid ett historikermöte i Blois 2008 redan när EU-ramlagen höll på att förberedas. Mötet mynnade ut i en inbjudan till alla Europas historiker att skriva på följande appell:

Oroade av risken för att historien skall bli föremål för etisk granskning och för intellektuell censur, uppmanar vi Europas historiker att mobilisera sig och visa politisk klokhet.

Historien får inte bli slav under det dagsaktuella eller skrivas under diktamen från konkurrerande minnen. I en fri stat skall ingen politisk auktoritet avgöra den historiska sanningen eller begränsa historikernas frihet med hot om straffrättsliga påföljder.

Vi uppmanar alla historiker att samla sina styrkor inom sina egna länder och skapa strukturer som liknar vår och att, omedelbart, individuellt underteckna denna appell för att få stopp på tendensen till allt fler minneslagar.

2. Se organisationens hemsida på Internet, <<http://www.lph-asso.fr/>>, 15/2 2009.

3. Se <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:328:0055:01:EN:HTML>>, 3/3 2009.

Vi kräver att beslutsfattarna inser att de, trots sitt ansvar för att bevara det kollektiva minnet, inte med lagens hjälp får försöka fastställa statliga sanningar om det förflutna, där en juridisk inblandning kan medföra allvarliga konsekvenser för historikeryrket och den intellektuella friheten i allmänhet. I en demokrati är historiens frihet allas frihet.⁴

Appellen har fått ett mycket stort stöd och hade vid årsskiftet fått 1 100 underskrifter. *Le Monde* tryckte den 28 november 2008 en helsida med undertecknare från 43 länder. Man märker namn som Eric Hobsbawm, Jacques Le Goff, Karol Modzelewski och Timothy Garton Ash. I Frankrike har historikernas aktioner haft vissa framgångar. En fransk kommission slog fast att det inte är parlamentets uppgift att i resolutioner slå fast att den ena eller andra händelsen faller under de moderna begreppen "folkmord" eller "brott mot mänskligheten". Regeringen har också i ett förnyat förslag beträffande folkmordet på Armenierna 1915 hävt straffansvaret för förnekarna. De franska försöken att tvinga skolorna att i sin undervisning framhäva kolonialismens "positiva roll" har också tryckts tillbaka. Samtidigt har EU-beslutet modifierats till att bara gälla förnekelse av beslut av internationella domstolar, så att man inte kan dömas för att till exempel ha förnekat massakrerna på Sicilien år 1282. Men Pierre Nora, ordförande för *Liberté pour l'Histoire*, varnar för vad som kommer att ske när EU:s rambeslut skrivs in i de olika medlemsländernas lagstiftningar. Inför hans farhågor frågar man sig vad till exempel en historiker som inte, i likhet med krigsförbrytardomstolen för Jugoslavien i Haag, vill kalla Srebrenica-massakrerna för "folkmord" kommer att råka ut för. Hoten mot historikernas frihet står svarta mot horisonten.

För svensk del har ännu inga propåer förts fram om kriminalisering av någon bestämd åsikt rörande det förflutna. EU-beslutet skall emellertid med tiden implementeras även här, och det politiska trycket på de svenska historikerna har redan ökat. Den statliga myndigheten Forum för levande historia får sägas vara samma andas barn som den restriktiva lagstiftningen på kontinenten. När Forum för levande historia från början lanserades som ett projekt mot rasism med utgångspunkt i Förintelsen var det bara ett fåtal historiker som anade farorna med en direkt regeringsstyrd och starkt ideologiserad historieskrivning. Med stora resurser – 43 miljoner kronor vilket motsvarar årsbudgeten för bortåt tre historiska universitetsinstitutioner – förmedlar myndigheten nu politiskt utvalda brottstycken av det blodiga

4. <<http://www.lph-asso.fr/articles/50.html>> 15/2 2009; min översättning.

1900-talets historia i massomfattning till ungdomsskolan och övrig allmänhet.

Men även det svenska historikersamfundet börjar vakna. Spridda kritiska inlägg mot Forum för levande historia av historiker ända sedan myndighetens tillkomst följdes 2008 av ett uppprop, som i skrivande stund har undertecknats av 457 svenska historiker och samhällsvetare, och som väl speglar Blois-historikernas oro. Här följer ett utdrag ur uppropet:

År 2006 ville en majoritet i Frankrikes nationalförsamling kriminalisera förnekelse av folkmordet på armenierna 1915. Brott mot förbudet skulle leda till fängelse. I Schweiz dömdes en person i december 2007 till dryga böter för samma brott. I Turkiet kan man däremot råka illa ut om man påstår att folkmordet har ägt rum. Detta sker samtidigt som yttrandefriheten urholkas också på andra sätt i samband med det så kallade kriget mot terrorismen.⁵

Det finns all anledning även för svenska historiker att skriva under Appel de Blois och vara vaksamma. I morgon kan det vara politikerna och inte vi som skriver historien!

5. <<http://www.historieupppropet.se>>, 15/2 2009.